

nedat se obměkčit dary a zaslepit vrtkavou přízní,
 přemýšlet, mluvit však mří, mlčení hade vše cítí.
 Zasluby u muže cení, zda zlato má, málo se stará,
 hlásá, jak pochtivě žít, hlásaným fidi se sám.
 To o něm lidé tu vědí, však ostatní o něm zná nebo —
 málo isi uslyšel sic, mnohému viru však deji!
 Muži, jenž vyniká takto, Bůh průvodce jednoho přidal;
 liesborn by vroucně si přál, aby v něm navěky žil.
 Tohoto, jediné toho — je skvělý — si přilelem učiní,
 ostatní se smetím já ochotně vymetu ven.
 Waltre, můj otče, když svolíš, já svědectví o něm bych vydal;
 nemůžeš pocítit stud, důstojný soupeř to je.
 Má tvoje veškeré ctnosti, však cosi se druží k nim navíc:
 skvěle když vedeš si ty, přec jen si on vede líp.
 Příklad dáš citit svou vůli, když v jednááš, otče, se pouštíš,
 velkou strojností svou důkaz své hodnosti dáš.
 Proč jen se přísně tváříš, proč za řeči chlad z tebe číš?
 Usmát se neumíš snad, slůvko příjemné říci?
 Projevit štedrost se sluší vždy s úsměvem, s laskavým slovem,
 abych se nemusel bát, dar že mi s hněvem byl dán.
 Katona za vzor sis zvolil a pouze jeho se držíš —
 on umí Tulliem být, Katonem umí se stát.
 Chová se vřdně i přísně, vzdýt tak si má počínat opat;
 obojí cestou jde, aniž by úhonnou vzal.
 Kterým co hostitel přeje a kdo se smí zvat jeho hosty,
 potýrá, když jde pryč, hýčká zas, vrátiv se zpět.
 Obratně, jak je mu vlastní, on drsnost a laskavost střídá,
 nemůže vinit ho záš, nemusí láska ho kryt.
 Podobně ty, ať tvá řádnost se zaskvěje v celé své kráse,
 rozjasni konečně tvář, uděleji nevinný žert!
 Dlužník jsi Boží i můj, už neváhej vyrovnat dluhy,
 císař i Bůh chtějí své, oběma povinen jsi!

Spoluzakladatel žákovské poezie, oškřtý mužiček, svrchovaně nadaný a ušestraně uzdelaný, pro něbož jeho písně byly daležtější než všechny statky světa, je autorem metrických i rymických básní s vybranými rýmy, jež z něbo udělaly knižte básničku (odtud jeho přízvisko Primas). Je povahou a tvorbou tak podobný Archipoetovi (č. 55), že je někdy bádalele ztotožňují. Při podobném způsobu života a obdobném nadání a uzdelání není ani divu, že oba zpracovávají tématata. Tak například si oba stěžují, že pláští, který dostali od svého mecenáše, je dostatečně nechráně před zimou. Primas o tom napsal dokonce tři satirické básně: jednu o dvou verších, další o šesti a třetí o patnácti, vždy v rymovaných hexametrech, jež však v každé básni jsou jinak spojeny rýmy. Překládáme prostřední z nich.

ROZHOVOR

„Kdo ti ten oděv dal? Či sám sis ho koupil snad získal?
 Nemáš ho půjčený snad?“ „Však veškerých zbaven je výsad.“
 „Kdo ti dal tenhle dar?“ „Jeden biskup, přije mi jen zdar.“
 „Kdo ti dal tenhle dar, tím dárkem přivodí tvůj zmar.“
 K čemu je v zimní době plášť tenký, bez chlupů v sobě?
 Uvidíš, v sněhovém hrobě že zmrzneš, bude po tobě.“

Když byl Guido, který rád užíval dobrých darů života a psal o nich rozmarné básně, na vyšších studiích v Paříži a v Montpellier, poslal žákům katedrální školy v Châlons, kde sám nabyl základního vzdělání ve svobodných uměních, rozmarnou píseň k studentskému svátku, slavenému 1. ledna. Při něm studenti zpívali a tančili před studentem oblečeným v komži. Ten dělal krále slavnosti, proto držel v ruce jako odznak své pravomoci hák. Tato hák pak symbolizovala nezávislou studentskou slavnost. U nás se obdobné studentské slavnosti konaly na svátek Máříček, tj. 28. prosince. Vedl je student převedený za biskupa, kterého ostatní studenti následovali v rozpuštěném právoedu do chrámu, kde před oltářem jejich veselí vyvrcholilo.

PÍSEŇ KE STUDENTSKÉMU SVÁTKU

Nastal den, jež
druhové čekají;
at si jiní
co chtějí dělají,
my se dejme
do tance v mumraji.
Před tou holí
klerus i laici
dnes si vše dovolí.

Jenom tím se
chceme dnes zabývat;
tuž se každý,
nesmíš se ulívat,
v radostný den
nemrač se a buď rád.
Před tou holí

Klerus i laici
dnes si vše dovolí.

K tomu dni se
z celičké Francie
sejdou lidé —
radostný, šťastný je!
Jejich plesem
všechno dnes ožije.
Před tou holí
klerus i laici
dnes si vše dovolí.

Tohik chvály
na jedné hromadě
opravňuje
té hole nosiče,
aby koupil
zásluhám soupeře.
Před tou holí
klerus i laici
dnes si vše dovolí.

Nový způsob
dávání vynašel:
žadatelům
na pomoc přicházel
tak, že žádost
o pomoc předcházel.
Před tou holí
klerus i laici
dnes si vše dovolí.

Oncen dárce
nesmí být zanedbán,
který spíš chce
s dary být spojován
nežli být

pro dary milován,
Před tou holfí
klerus i laici
dnes si vše dovoli.

Tuto básen
milovaným druhým
posílá teď
Guido z Basochin,
jenž by rád se
zúčastnil těch hodů,
kdyby nebyl
v dái na studiu.
Před tou holfí
klerus i laici
dnes si vše dovoli.

156

55

Archipoeta

1161—1167

Nejslavnější tvůrce žákovské poezie a její zakladatel, který zaměřením svých písní na příjemné stránky života určil nápní žákovských písní a stal se po formální stránce jejich nepřekonatelným vzorem, je pro nás zcela ukryt za pseudonymem, který zdůrazňuje jeho vynikající básnické nadání. Byl rytířskébo původu, nabyt dikladného vzdělání a výborné znal antickou i středověkou poezií. Z jeho života známe jen léta 1161—1167, v nichž byl chráněncem kancléře Reinalda z Dassehu (tobto také oslovuje v předposlední strofe své Zpovědi, kterou tu přinášíme). Byl opravdu arcibádník a na nicem jiném než na vlastní básnické tvorbě mu nezáleželo. Svým bobémským životem zpusobil, že se skoro všichni tvůrci žákovské poezie tváří jako pobulní žáci, nacházející obživu jen díky svým básním, třebaže někteří z nich zastávali vysoké církevní úřady. Může tedy Archipoeta za to, že žákovská poezie byla dlouho (a občas je mylně dosud) pokládána za poezii vagantskou. Většina žákovských písní se zpuvala, jejich melodie však známe jen vyjimečně, protože se zapisovaly jen texty. Proto je velice důležité, že se nedávno podařilo melodi nejslavnější Archipoetovy básně, jeho Zpovědi, rekonstruovat.

ZPOVĚĎ ARCHIPOETOVA

Slepým haněvem v nitru svém
planu v mocné zlobě,
v trpkosti a hořkosti
promlouvám sám k sobě.
Svořen z hamoty lehounké,
v níž se neklid tají,
jsem jak listek na stromě,
s mímž si větry hrají.

Zatímco si moudrý muž,

157

je-li mudrc pravý,
skálu zvoří za základ,
obydlí když straví,
já se hlupák podobám
plynoucimu toku,
který mění krajinu
na každíčkem kroku.

Unášen jsem jako člun,
jenuž lodník chybí,
nesu se jak vzduchem pták,
kam se mi jen zlobí.
Nezdříž mě vězení,
spoutati se nedám,
se špatnými družím se,
rovně sobě hledám.

Připadá mi zatěžko
míti srdce z ledu;
zato mi je milý žert,
lahodnější medu.
Plnit příkaz Venusin,
co v tom potěšení!
Pro ni v srdci malátném
dosu místa není.

Po široké cestě jdu,
jak je zvykem mladí,
zapomínám ctnostně žít,
k hříchu mě to svádí;
více nežli po spáse
po rozkoši toužím —
pro duši jsem mrtev již,
zato tělu sloužím.

Přemoudrý můj pasyřti,
o milost tě žádám:
krásnou smrtí umírám,

sladkou ranou padám;
dívkou hrud' mou zraňují
krásou, již se těším:
s těmi, jež mi uniknou,
aspoň v srdci hřeším.

Přirozenost zdolati
těžká věc, toť jisté,
při pohledu na dívku
zůstat myslí čisté;
nemůže přec mladý muž
plnit tvrdé řády,
k dívenkám tak pývačným
obracet se zády.

Kdopak, vhozen do ohně,
není ohněn spálen,
a kdo meška v Pavii,
má býti hříchu vzdálen?
V Pavii, kde jinochy
Venus láká v síť,
očima kde připoutá,
krásou uchvátí tě?

Hippolyta pošleš-li
dneska do Pavie,
cudnost jeho naposled
dnešního dne žije:
v lůžko lásky vedou tam
cesty ze všech směrů,
mezi chrámy Ctnosti chrám
nenajdeš tam věru.

Dále se mi vyříká,
hazardně že hrávám:
když však posleží od stolu
sátu zbaven vsítávám,
údy sice zebou mě,

duch však pane žarem,
a já básně, verše své
kuji s větším zdarem.

Do třetice musím též
krčiny vzpomnouti:
k ní jsem celý život lnul,
k ní chci vždýcky lnouti,
dokud svatých andělů
neuvídám sbory
zpívat slavné rekviem
nad mrtvými tvoji.

Já jsem pevně rozhodnut
v krčmě zemřít jednou.
Ať je víno blízké rtům,
nežli smrtí zblednou;
zapěji pak anděle
s radostnější tváří:
„Pijáka necht tohoto
milosti Bůh dati.“

Při pohárech zaplanc
světlo duše naší,
duch nektarem opojen
do výše se vznáší.
Vino, jež je z hospody,
sladší chutí mi křísí
nežli tvé, jež, pane můj,
číšník s vodou mísí . . .

Hle, já vyznal hříchy své
(nemám již co říci),
ze kterých mě vinili
tvoji služebníci:
z nich však není jediný,
kdo by se chtěl káti,
ač se také těšit chci,
světa užívati.

160

V přítomnosti biskupa,
jak zní příkaz Krista,
hodit po mně kamenem
nechat ten se chystá,
jenž by vědom nebyl si
hříchu prázdňého.
Ten ať potom nešetí
pěvce ubohého.

Na sebe já řekl jsem
všechno, co jsem věděl,
vyrhl jsem všechn kal,
jenž mi v nitru seděl.
Starý život nemám rád,
nový mrav se líbí.
Srdce zří však jenom Bůh,
hde vnější chybí.

Ke ctnosti už láskou plám,
hříchy mé mě kruší,
obrozují mysl svou,
obrozen jsa v duši;
nové mléko saji už
jako znovuzrozen,
abych od všech marností
duch byl osvobozen.

Ušetř mne, vždyť lítost mám,
vznešený můj pane,
mlíost, o níž prosím tě,
skutkem necht se stane.
Když jsem vyznal vínu svou,
rozhrěšení dej mi,
rád vykonám pokání,
jenom hřích můj sejmí.

Lev, jenž králem zvířat je,
šetřiti jich umí,

161

vůči zvěři poddané
často hněv svůj ztlumí.
Totéž číháte také vy,
vladařové světa!
Tam, kde chybí vládná tvář,
samá trpkost vzkvétá.

56

Matheus Vindocinensis kolem 1130—po 1185

*Ovidius byl ve 12. století uskutku nejčtenějším a nezapodoba-
vanějším autorem. Jeho vyprávění o Pyramovi a Thisbě ze
čtyřte knihy Metamorfóz (v. 55—166) se stalo námětem něko-
lika středolatinských zpracování. U nás se zachovalo v třeboň-
ském rukopise A 4 delší zpracování Děřičbovo o 310 verších,
pro svůj výběr jsme však zvolili kratší zpracování Matouše
z Vendôme, od něbož máme v našich knihovnách bibliickou
báseň Tobias a který byl na našich stejně jako na cizích ško-
lách proslulý zejména svou Ars versificatoria (Umění veršo-
vat). Předpisy, jež dává středověkým autorům v této poetice, se
sám řídí ve své elegii. To, co podrobně vypráví Ovidius, přechá-
zí stručně, rozovjí však okolnosti, jež Ovidius jen naznačil,
a zejména přidává obecné úvahy morálnísně zaměřené. Samo-
zřejmě počítal s tím, že jeho čtenáři Ovidiovo dílo znají, a sou-
těžil s ním. Zda úspěšně, posoudí už každý sám. Za zmínku
však ještě stojí, že ačkoli téma vzal Matouš z Metamorfóz,
slovní obraty přebírá především z Žalozpěvů, Lásěk, Umění
milovatí, jež svou formou — jsou psány elegickým di-
stichem — se hodily nejvyššímu středověkému mistru elegické-
ho disticha samozřejmě lépe než hexametrické Metamorfózy.*

PYRAMUS A THISBĚ

K lásce patří vždy žár, však bývá příčinou zhouby,
když ten, kdo ochotel jí, sám si přivodí smrt.
Pyramus, Thisbě dvojice jsou a dvojice nejsou,
láska, jež jedna díl v nich, nedělá dvojici z nich.
Dva jsou a zase dva nejsou, ač mysl jednou mají,
jediná láska v nich tkví, jedna věrnost i duch.
Jednota lásky a vůle jim brání se dvojicí státi,
z různosti těla je znát, přece jen lidé jsou dva.
Dva jsou, a jsou i jedno: tak jsou dva tělem, však v mysli
jednotu spojil je lásky jednotné žár.

162

163

vůči zvěři poddané
často hněv svůj ztlumi.
Tortéz činite také vy,
vladařové světa!
Tam, kde chybí vřidná tvář,
samá trpkost vzkvétá.

Ovidius byl ve 12. století ušleutku nejčtenějším a nejnápodobovanějším autorem. Jeho vyprávění o Pyramovi a Thisbé ze čtvrté knihy *Metamorfóz* (v. 55—166) se stalo námětem několika středolatinských zpracování. U nás se zachovalo v třeboušském rukopise A 4 další zpracování Děřňichovo o 310 verších, pro svůj výběr jsme však zvolili krašší zpracování Matouše z Vendôme, od něbož máme v našich knihovnách bibliickou báseň Tobias a který byl na našich stejně jako na cizích školách proslulý zejména svou *Ars versificatoria* (Umění veršovat). Předpisy, jež dává středověkým autorům v této poeice, se sám řídí ve své elegii. To, co podrobně vypráví Ovidius, přechází stručně, rozovjí však okohostí, jež Ovidius jen naznačil, a zejména přiláává obecné úvaby moralistně zaměřené. Samozřejmě počítal s tím, že jeho čtenáři Ovidiovo dílo znají, a sou-těžili s ním. Zda úspěšně, posoudí už každý sám. Za zmínku však ještě stojí, že ačkoli téma uzal Matouš z *Metamorfóz*, slovní obraty přebírá především z *Zalozpěvů*, *Lásek*, *Umění mlouvat*, jež svou formou — jsou psány elegickým distichem — se hodily největšímu středověkému mistru elegického disticha samozřejmě lépe než hexamerické *Metamorfózy*.

PYRAMUS A THISBÉ

K lásce patří vždy žár, však byvá příčinou zhouby,
když ten, kdo ochotel jí, sám si přivodí smrt.
Pyramus, Thisbé dvojice jsou a dvojice nejsou,
láska, jež jedna díl v nich, nedělá dvojici z nich.
Dva jsou a zase dva nejsou, ač mysl jedinou mají,
jediná láska v nich tkví, jedna věrnost i duch.
Jednota lásky a vůle jim brání se dvojicí státi,
z různosti těla je znát, přece jen lidé jsou dva.
Dva jsou, a jsou i jedno: tak jsou dva tělem, však v myslí
jednotu spojil je lásky jednotné žár.

Stejná jsou mysl i krásou a stejně jsou jejich mravy,
stejný je jejich rod, stejná zbožnost i čest.
Podobní jsou si tváří, a pouhý v pohlaví rozdíl
jedinou příčinou je, každý že jiným se zdá.
Pyramus krásný jak pták se skvěje fádními mravy,
ačkoli dosud je mlád, nejedná, jak smýšlí hoch.
Mysl dospělou má a dospěle jsou jeho smysly,
takže je to až div, málo jak dosud má let.
Nětest mu nehyzdí tvář a nekazí počestné mravy,
dobrých vlastností řád nekazí špatnosti mor.
Stejně tak Thisbé i mravy slyne a laskavou mluvou,
kvetoucí je její tvář, bohatství také má dost.
Zdolává nástrahy křehkého rodu a dává nám poznat,
pohlaví ženské že jen žena přemoci zná.
Dětsví plyne a blíží se doba, již ovládá láska,
láska císařskou moc nad všemi mladými má.
Chlapce miluje dívka a milována je sama.
Láskou kdo přemožen je, tvrdší mu připadá zlo.
V tomto jediném bodě je Thisbé nedokonalá.
Mladka krásá i věk ke všemu doženou jí.
Příčinou zla byla bujnost a shodné přátelství v srdci,
rozmluv přátelských zvyk, v sousedství stojící dům.
V omý vedoucí láska je další příčinou vášně,
místo, jež nedobré je, pokazí slova i čin.
Narušá láska; ne láska, však vášně. Ba vášně
v zuitivosti přechází, která bez hranic je.
Zed kde skulinu má, kde malá se trhlínka dělá,
může lichotný hlas vnikat a vracet se zas.
Dobrá trhlina vyslyší přání a v hojnosti vede
lichotky, broučkáni, smích, lásce dopřává zvuk.
Slova jsou setbou, však vyřezku není; jen najde-li slovo
vzápětí šťastný čin, snatek posvětí zář.
Touží se řádným spojití sňatken, však rodičů tvrdost
brání a nesmí se stát, co si přejí ti dva.
Zakázali, co lze. Však Venuše zakazu nedbá,
vůli svobodnou má, žádných nesnese pouť.
Láska zákazy roste a udržet s to se už není,
přes všechny zábrany chce cestou se širokou brát.

Světlo je spojí, noc rozloučí zas, však jednotná mysl
stále zůstává táž, den ať je, anebo noc.
Noční čas úzkostlivý nedělí duše, jen těla,
láska beze všech ran s dálkou nabízí víc.
Pyramus velice zář tak v Thisbé stupňuje. V noci
klidná dívka zří mládence, který je pryč.
V noci vidí, co není; a co není, nabízí chlapci.
Venuše, vzdálená síc, v temnotách vidí vše přec.
V noci se obrodí mladistvá krásá a květ mládí záři,
vlasy, rty, hrdlo i tvář, slova s osyrcem zni.
Na dobré, na zlé vzpomíná stejně a přemítá o tom,
dvojnásobně už zlo úzkost zdvojnásobí.
Mladka neméně souží, co z Thisbé v paměti chová,
červená ústa a smích milostný, čelíčka jas.
Myslí-li na Thisbin smích a krásnou pusinku, oči,
úcesu a šíje zář, cítí nablízku smrt.
Oheň se v obou stejným vzněcuje žářem a páli,
pálen je, žádá si, je žádán, miluje, milován jest.
Výváží vášnivost vášně a úzkostnost bázlivá úzkost,
žáru se vyrovná zář, dvojitým plamenem plá.
K štěrbině spěchájí ráno a lichotky, útěšná slova
o překot říkají si, štěrbinu libají zas.
To jim na prospěch je i na škodu; škodí jim vášně,
prospívá rozmluva zas, do které dají se v řáz.
Lichotka, hlas, jemuž povolen průchod, tu nepřijde nevhod,
propuštěný smích, vzdechy, jež skulinou jdou.
Místo jim neplní přání. Kdo pouze skulinou brumlá,
očerňuje jen zed, z dobra však zůstane půl.
Těžkostmi nadání vzrůstá a v poměrech nepřiznivých
úzkost povzbudí zná každého nadání růst.
Tomu, kdo láskou stihne, se jako lék nabízí lstitivost,
proti Venuši lze na pomoc povolat lest.
Venuši také lstitivý stroj pomáhá; vylétá v noci,
letí ze skryše v skryš Venuše přenadáná.
Aby i ve zlych časech si získali chvíličku péknu,
rozhodnou se v tu noc strážce oklamat své.
Smluví si místo schůzky, aby je půlnoční stíny
a mnoho křížovatek s cesty nesvedly snad.

Zvolí si náhrobek Niniv, jenž ve stínu morruše stojí,
vysoké, bílý má plod, zelený její je list.
Milenci tichým si šepotem slíbí, že vyčkají oba
příchodu druhého tam; úmluva líbí se jim.
Venši poslechnout chtějí a sami se vyřčít lastivě,
proto spěchají tak těšit se z lastivosti své.
První oklame strážce své Thisbé a z domova vyjde,
k náhrobku zamíří hned, podminek smluvených dbá.
Kráčí úplně sama, jak průvodce na její kroky
tíše přátelskou zář líje měsíce jas.
Věrná Thisbé tak první bez bázně přichází noci,
plesá radostí žen, ženské se zbavila liti.
Zvratlavá říčka jak sklo tu září v travnaté půdě,
zurčivý její je tok, vine se tak jako had.
Hrozná tu přichází šelma, má ostré drápy a strašnou
tlamou jí zalévá krev byků, jež zabila snad.
Žena se poleká snadno. Tu, aby se vyhnula šelmě,
v příkop, jenž nablízku je, Thisbé udělá skok.
Lvice a průvodce žádny a noc a zlo, které hrozí,
to vše ztrojnásobí její panenský strach.
Hrůzu budící šelma se každým krokem víc blíží,
nečistou tlamou svou kaň čistotu vod.
Napojena se vrací, tu Thisbin nalezne závoj,
trhá jej, zakraví, na zemi zanechá pak
Pyramus později vyjde a svoje oklame strážce,
bezpečně tichý krok noční vede jej tmou.
Přidává do kroku, k náhrobku plíí a u konce s dechem
myslí si, že přece jen dříve než dívka je tu.
Na místo smluvené spěchá, tu v prachu zří zvrčící stopy,
které zanechala šelma, jež předešla ho.
Přistoupí blíže a vidí krvavý závoj své Thisbé,
diví se, jímá ho děs, tváře barví mu strach.
Člověk nač ve strachu myslí, to ještě horším se jeví,
rádcem v pochybách vždy špatným býva nám strach.
Domněnka vzbuzená strachem je zlá, ba, nehorší ze všech.
Myslí si, že stopy tu nechala panenská krev.
Thisbin — ne Thisbé — závoj tu vidí a do pláče dá se,
hojný vydává stén, líce nechý si rve.

Věřit moc rychle škodí a křehký výsledek často
připravít dovede nám příliš pohotová dlaň.
Pyramus propadne klamu, že mrtva je ta, která žije.
Ruce vinny jsou tím, osudu že patří daň.
Meč, který s sebou si nesl, obrátí do středu útroh,
žvota svého se vzdá, bez pochyb, rozmařile.
Krev jako vína vyletí vzhůru a pokropí plody,
bílé jež byly dřív. Barvu teď dává jim krev.
Z úkrytu spěcha scen dívka a svému milému chlapci
chystá se vyřčit strach, s jakým čekala naň.
Nalezne, koho hledá, a vidí ho. Žalostně zalká.
že vidí na chlapci krev. Náhle se zmocní jí třes.
Bázen jí z tváře vypudí barvu a místo ní bledost
oblíí jako zeď její růžovou líc.
Nářka, tváře si drásá nehy a získati nazpět
bujného mladíka chce anebo přejde si smrt.
Neví, jak došlo ke zlu, a tvář mu svými rty laská,
oblíčeji svažuje mu souvislý tok jejích slz.
Šat svůj když spatří potřísněný krví, tu pozná,
sama že příčinou je, proč chlapec vyhledal smrt.
Spařením šatu se bolest násobí, žena se celá
rozplývá v slzách zas, bolest mění se v běs.
Chystá se ke škodě přidat škodu a k zranění ránu,
ke smrti připojit smrt, rukou umrtví pár.
Slzami plní svůj klín a nářkem okolí celé.
„Pyramé,“ volá zas, slzy však tlumí jí hlas.
Ještě v mladíku zbývá snad jiskřička žvota; zvedne
věrný miláček k ní smrti už hasnoucí zrak
Poslední žvota zbytky tu mladík vydává, aby
mládku uviděl svou špativ ji, smrti se vzdá.
Dívka uvidí smrt, v pláč propukne, topí se v slzách,
soudí, že mrzké je žít; nade vše láká ji smrt.
Chopí se smutné meče a v poslední věčně žítí
pronese na prosbu svou tuto poslední řeč:
„Milence jediný spojil teď způsob smrti a důvod,
na jednom místě týž pád, totožný úmrtí den.
Hrob by je rozloučit neměl; ať žádná se nezvedne ruka,
rozpojující ty, které spojila smrt.“

Domluví, vrhne se na meč a její bolestná ruka
vskutku odvalu má paní svou smrti dát v plen.
Rána se dvojitou stala a pohřeb vyvázil pohřeb,
moru rovná se mor, krev se vyrovná krev.
Zbožná Trishina prosba však nebyla marná a planá,
modlitba přinesla jí kyženy výsledek přec.
Ostatky dvojice rovné si ve smrti tak jako v žití
hranice spálila tíž, popel byl v touž urnu dán.

Bohyně žalu mi v pláči ty verše žalosti plně
diktuje. Končí je teď, k pláči soucinné zve.
Pláčky at' čte je čtenář, neb dílo, které je smutné,
smutku žádá si vždy, plačtivé pláče a slz.

Gualterus, jeden z nejvýznamnějších středolatinských básníků, zabývající se také výhradně světskou tematikou, má předek buď ab Insulis podle svého rodiště Lille, kde se kolem r. 1135 narodil, nebo de Castellione podle svého učitelského působiště v Châtillonu. Dovedl psát antická mena zcela podle klasických pravidel a výborně ovládal i všechny druhy rytmů a rýmů. Zabýval se stejně poezií epickou jako lyrickou.

Jeho epos *Alexandreis* o 10 knižkách a více než 5 000 hexametrech, který napsal v Reměši v letech 1178—1182, nahrává na středověkých školách Vergiliovu *Aeneidu* a čertí se v celé Evropě. Měl velký vliv na černé Alexandreidy v národních jazycích a je základním pramenem i pro staročeskou Alexandreidu. Mnoho veršů z *Alexandreidy* se stalo příslovními a sentence z ní jsou i v národních evropských literaturách — a tím více v samé literatuře středolatinské — takže vsud přítomné.

Jako ukázkou přinášíme z první knihy popis Alexandrova učitele Aristotela (57). Nemá samozřejmě nic společného se skutečnou podobou Aristotelovou, ale popisuje obvyklé uzeřené středověkého učence. Proto také jej mohl doslova použít mistr pražské univerzity, snad sám Jan Hus, v promluvě k bakalářské determinaci Jana Černého z Řečice na jaře 1398.

Gualterus studoval nejprve v Paříži a v Reměši, pak vedl školu v Laonu a učil v Châtillonu. Neobhál se tu však jen předepsanou školní čtenou, třebaže ji zvládl perfektně, ale propadl kouzlu vágantských veršů Archipoetových a stal se předním autorem žakouské poezie. Mnohé z jeho básní jsou např. zabrnuty do sbírky *Carmina Burana*. Znali je i čeští studenti. Jako ukázkou z této části Gualterovy tvorby přinášíme píseň (58), jež se pokládá za první poanickou pastorelu.

Gualterus však nebyl jen učitelem na katedrátních školách. Odešel do Bologny studovat právo a pobýval i v Římě u papežského dvora. Přetím už působil v kanceláři anglického krále Jindřicha II. a posléze byl notářem a řečníkem v Reměši. Spýkal se s mocnými tohoto světa a viděl ledacos, co vyočlávalo jeho

bně, jak u představiteli církve, tak u světských páni (nevá-
bal např. Proklašovat císaře Františka Barbarossa za Antikris-
ta). Třebáže nám některé jeho básně připadají až revoluční
a třebaže jich dovedla znamenitě využít ve svém ideologickém
boji reformace, Guallier je psal jako moralista. Jeho cílem bylo
napravit současně zlořády, nikoli změnit uspořádání společ-
nosti. Proto ani jeho nejslavnější satiry nepohoršovaly ve sbír-
ce *Carmina Burana mnichy kláštera v Benediktbeuern, proto
se jeho básní Konec světa (59) mohl inspirovat ve své básni
Verlo lucium in citharam (č. 152) pražský arcibiskup Jan
z Jenštejna.*

ARISTOTELES

Učitel s úzkým čelem a bledý, neučesaný
(tvář dobře odpovídala všem snahám) teď z komnaty vyšel
olevřené, kde ze všech svých sil se nedávno snažil
vyzbrojit sylogismy, jež k pátece logika tvoří.
Ó, jak je obtížné své snažení neztratit tvář!
Jeho smalé rty mu páchly lampičkou noční,
káže v obličejí se s kostmi snoubila, málo
oddělovalo je, a lačná hubenost všechny
klouby na rukou tiskla a ovládla veškeré údy.
Mezi kostmi a kůží tu nebyla mezera žádná,
neboť studím úsilným mu vyhubly údy,
všechno maso i to, co navíc pokrml mu dává,
vezme si jeho nitro a má to jak na dřinu balzám.

MLADÁ PASTÝŘKA

Když komoň slunce právě
v nejvyšší cválá slávě,
tu spátím sedět v trávě
pod mohutnou
jilmovou korunou

170

cos mladého a ženského,
co budí žádost mou.

Já s koně skočím s chutí
a hned mě Amor nutí
vymnat, že k povšimnutí
tu věci jsou:
tvář vidím pŕvabnou
a hebky vlas a útlý pas
a rty, jež k lásce zvou.

„Jak to,“ řeč vedu plynně,
„že zřím tě na pastvině,
ne v domě Venušině,
leč samotnou?“

Skoncujme s chybou tou:
já velmi rád bych chtěl ti dát
svou lásku oddanou.“

Tu způsobyňmi slovy
mi ona dívka poví:
„Je bláhový, kdo loví
mne mladíčkou.
Já nechci lásku tvou.
Jsem nezralá a neznalá
het, jež se láskou zvou.“

Těž doba pokročila
a moje máti mlá
zle by mě vyplatila
svou hskovkou!
Ovce už domů jdou,
těž musím jít, je dohonit,
než domů dobehnou.“

„To jsou jen plané řeči,
mne vůbec nepřesvědčí,
slunce má ještě větší

171

poutí před sebou.
jen chvilku malinkou!
A nadto sám tu dárky mám,
pohled, jak pěkné jsou!"

„Ať drahé jsou, či levné,
mé svědomí je pevné
a každému buď zjevné,
že není hrou.

Mám vůli rozhodnou:
mne nesyďděj, už pokoj dej,
mé rty víc neřeknou.“

Leč pastýřka má milá
tak zle to nemyslíla
a nic se nebránila
za bučinou.

My v trávu vohavou
jsme skrýli lásku svou.

KONEC SVĚTA

Slyš, jak smutně hraje
Gualter na citeru,
nemyslí, že laje,
že byl vyhnán z klétru,

nebo že si stěžuje,
když ho nemoc sužuje,
po zdraví je věta,
ale — jak vše slibuje —
že se blíží, už tu je
bídny konec světa.

Nechat zní citera,
církevní nám líčí věci,

172

jejich stav je dneska přeci
horší, než byl večera.

Když se po údolí
šedé stíny plíží,
přej se kohokoli,
řekne: „Noc se blíží.“

Ale když se temnota
i na hory namotá,
není světo žádne,
to už vládne jistota,
černá jako nicota,
že už noc nám vládne.

Nechat zní citera,
církevní nám líčí věci,
jejich stav je dneska přeci
horší, než byl večera.

Údolí — toť páni,
králové a jiní;
řádu nepoddání
jenom špatnost činí,
hoví jen své žádosti,
citbáznosti, lenosti
jako zateknění,
až pak nebe zasáhne,
dvojitý meč napřáhne,
budou vyhlazeni.

Nechat zní citera,
církevní nám líčí věci,
jejich stav je dneska přeci
horší, než byl večera.

Hory dozajista
preláti být mají,
ti hlásají Krista,

173

Písmo svaté znají.

Na vrcholu Siónu
po mystickém zákonu
ti pak přebývají.
Ti by byli zrcadlem
světu, kdyby chtěli jen
zákon Boží hájit.

Nechat zni citera,
církveni nám líčí věci,
jejich stav je dneska přeci
horší, než byl večera.

A ty hory nyní
žlaby přidělují,
dostanou je jiní,
než kdo zasluhují.
A tak Boží chrám a dům
rozdává se dědicům,
a co Kristus dává,
biskupové přidělí
synovcům co udělý —
stačí prázdná hlava.

Jen si dobře přečti,
v prebendách že následují,
v hříších strýců pokračují
synovcové svěšší.

Kéž už přijde, Pane,
konec doby této,
po kterém nastane
milostivé léto.
Kéž umřu a nevidím
Antikrista s mečem svým,
jehož hlasatelé
s vírou dávnou pochybnou
vládnou svatou horou Tvou,
károu karatele.

174

60

Nechat zni citera,
církveni nám líčí věci,
jejich stav je dneska přeci
horší, než byl večera.

ZKAŽENOST ŘÍMA

Sión, ten mě neumlčí,
zkáza Říma nutí k pláči,
dokud nám zas nezvejde
spravedlivost, spravdivý
dokud nezasytí v církvi
znova jak zít pochodně.

Seslý Řím se váli v bahně,
kdysi vládl, teď je na dně,
jak jsem stále říkával.
Poznal jsem, jak opuštěný,
zpuslý je a pokořený,
skutek sám to dokázal.

Uvidel jsem hlavu světa,
její hrdlo, hlavě tak
jako moře sicilské.
Tam je světa žravý vír, tam
Crassus nenasytný hltá
zlato, stříbro pozemské.

Tady šteká Skylla lrtá
s Charýbdou, jež zlato chytá
radš než lodi borové,
galeje tu rychle běží,
pirát s pirátem se měří,
totíž kardinálové.

V moři tom se písky tají,
Sireny, jež lákat znají,
hrozí světu pohromou:

175

navenek tvář lidskou zimě,
uvnitř srdce nevidíme
hnušnou svůru dábelskou.

Máš tu, jak se právem povi,
zlý vír díky Francovi,
je to pravda, to mi věř.
Tam se lživé moře vlní,
před ním nikdo nezachrání
jmění ani za halčů.

Tam se vlna s vlnou sráží,
tam se šary ke dnu noří,
šarlatové, plátěné,
tam svět celý Franco hltá,
vlastně spíš jak v hrob ho mečá
ve své hrdlo bezedné.

Franco sliťování nezná,
jedno je mu, muž, či žena,
neušetří žádného.
Všichni snášejí mu dary,
nebot k němu chodí davy,
davy Pána našeho.

Říkej pravdy nepřátelům
Skylini psi — to jsou věru
advokáti kurčie;
štěkají a úskok snují,
lodě zlata vyrábují,
vykradené topí je.

Ten se vydává za znalce
práva, druhý zas za soudce,
Gelasia uvádí;
k stanovení kompetence
soudu třetí velmi lehce
zvláštní proces zavádí.

176

Teď se k věci vrátím zase.
Charýbda zde vyzteká se,
to jest římská kancelář;
zdarma není vítán z lidí
nikdo — nedá: neuvídí
Gratiana zjasnit tvář.

Olovo, jež dostává tu
pečeti tvar, vládně zlatu,
vládně stříbru doslova.
Přelud nestrannosti sedí,
jak nám Zachariáš tvrdí,
na pečeti z olova.

Sirény a písky — kdo jsou?
Ti, co řečí lichotivou
táhnou k sobě zlatáky.
Velkou štěrout předstírají,
avšak měšec zavírají,
když je mamon uchvátí.

Každý sladkým zpěvem vášní
jako Siréna a svádí,
svými řečmi mání je:
„Bratře, tys máj dobrý známý,
od tebe nic nechci ani,
ty jsi přece z Francie.

Vaše země začla správně,
přijala nás velmi slavně
v konclu jak v přístavu.
Vy jste naši! Naši! Vězte,
těto Svaté stolice jste
děti mlle nadmříu.

Hříšníkum všem odpustíme,
očišťené umístíme
v nadpozemských domovech.

177

Máme Petřův zákon, a tak
všechny krále smíme spoutat
v ocelových okovech."

Takto mluví kardináli,
takto tito bozi mají
ze začátku lákají.
Po kapkách tak draží žlučí
krmí nás, a když řeč skončí,
naše měšce ždímají.

Kardinálové teď mají
nové právo: prodávají
Ježíšovo dědicví.
Petr svrchu, vespod Nero,
vlčí uvnitř, na hřbet berou
jemné rouno beránčí.

Tihle koráb ovládají
Petřův, jeho klíče mají,
tihle mohou svazovat.
Ti nás učí — neučení,
ti nás učí: kde nic není,
tam se nedá znalost brát.

Na galejii zhoubá sedí,
veškerý svět zničit hledí,
cele slony polýká.
Zahalena v krásný oděv
rve a požírá vše jak lev,
řevem se až zalýká.

Nad piráty vládne tady
Spurius, jenž má dvě brady,
sedí tu na číhané.
Teřích s káží vytahanou,
svůřa, která ctností žádhou
nevykoupí hříchy své.

V tomto moři nic neplatí
Theus, Achillova máti,
o níž často čtáme,
nybřz matka mincí cenných,
svatá sestra truhlic plyných,
které bursa řikáme.

Dokud bursa těhouná je,
vádce s piráty si přeje,
všude hojnost přátel má,
když však bursa splaskne, bouře
zvedne se a stoupne moře,
potápí se lodička.

Na útesy bárka vrazí,
hned jsou všichni zcela nazi,
bez peněz i bez šarů.
Poutník má teď po starostech,
vždyť nic nemá! S písní na rtech
v dohledu jde pirátů.

Útesy ty — kdo jsou? Vratní.
Strašnější jsou nad ostatní
tygry, jiné obludy,
smí však vstoupit měšec plný,
jenom toho, kdo je núzný,
ode dveří zapudí.

Lze-li napsat pravdu čistou,
jenom dva tam přístavy jsou,
ostrovy dva bezpečné,
kde je dovoleno přistát,
kde je možno nahrazovat
ztrátu lodi zničené.

Z těch dvou přístavů ten prvý
Petr z Pavie je, který
v městě Maux je biskupem.

Hladinu když přiboj bouří,
on sám dodává klid moři,
lidé spásu vidí v něm.

Ještě větší přístav je tu,
plodné pole, sady v květu,
přímno balzám zbožnosti:
milý Alexander to je,
přítel můj, kež Bůh mu přeje,
ať dle v ráji v milosti.

K vzdělavcům on chová přizvěň,
kdyby mohl všem, jež tíseň
tíží, byl by přitelem.

Nebyť poddán vívům zhoubným
svatokupectví, pak věrným
byl by Božím citelem.

Abych však zas k svému hoří
neztroskotal na tom moři,
svoji řeč už uzavru.
Abych se snad neutopil,
až bych bez obav se plavil,
na ústa dám závoru.

CHVÁLA MAJETKU

Na vinici poslal mě
každý touží něčím být,
proto na trh na prodej
já jen poslouchat mřám a vy mě neposloucháte.

můj pán o deváté,
vy též pána máte;
všichni utíkáte:

Já prý skládám veršiky,
za to mnohých kritičů
že tvořím jen ze sebe,
vlažen pramenem z hor, však nikoli Apollónovým.

lehké básně robím,
ostré výtky lovím,
fíkám jen to, co vím,

Nemluvíím snad vznešené,
občas plácnu něco tak,
netopím se v hádankách,
tak lze kráčet těž, když jinak nedá ti malost.

nedbám na vzdělanost,
jak mi zobák narost',
z tajů nemám radost —

Proč bych se měl omlouvat,
že si perem opatřím
co si vkládám do měšce,
Proč mně hanbou má být, nač vzory mám v historii?

že ze starých žijí,
vše, co jím a piji,
šaty, jež mě kryjí?

Do hlubiny zapadne,
po moudrosti bažící
proto hercem řídme se,
volá: Občané, nejdřív si peníze zaslouží pocty.

kdo si shání ctnosti,
v blátě složí kosti,
který do syrosti

Na duchovních synodách
nad jejich hlas při volbách
nastolují biskupy,
krásu i urozenost nám v léno dá jediné jmění.

slyšíš jejich hřmění,
silnějšího není,
chány v pány mění,

Kdo jsi dosud bobý cíl,
poklady svých knihoven
Byť jsi právě Paříži,
jestliže nenečeš nic, byt' Homér, nevejdeš dále.

penězům pěj k chvále,
vyhod zastaralé.
Athenám dal vale,

Před mudrcem prázdná číš,
znát je méně nežli mít,
bez peněz tě vyhodí,
i kdybys, Homére, sám i s Múzami přicházel ladně.

z které vyčeš snadně:
necheš-li být na dně,
a to každopádně,

Znej si všechno na světě,
nač ti budou, chudému,
souží-li tě chudoba,
dál tady lichvu máš a s ní její úroky značné.

o čem kdo jen začne,
taje nadoblačně,
útroby jsou lačné,

I když Josef v žaláři
i přes rány egyptské
že nenechá Zidy jít
co planý vznešený rod, když chudoba útroby stiská?

předobraz je Krista,
faraón se chystá,
v zaslíbená místa,

Co na tom, že vodu pít
potom s Bohem na hoře
a že z archy úmluvy
hřincům masa přednost se dnes před boby dává.

Mojžiš lidu dává,
Zákon vyjednává
sálá Boží sláva,
studium dát v ale,
kde je dobře stále,
v mnišské cele malé,
když může lůžko mít, v něm dývenku — no a tak dále.
Prý u nohou Sókratata
šťasten ten, kdo přebývá,
bohatství prý k moudrosti
ani nedohlídlo,
k sobě se nehodí, vždyť nemají společné sídlo.

Proto taky leckteří
do věčného života
chudáci! To čekání
jistě jim uškodí víc, když nevhodně zavahají.

Diogenes chudý byl,
Sókrates, jak říkájí,
Juvenalis byl však pán,
Lucanus v zahrádách syt mezi sochami z mramoru lhal.

Co je planý chudáku
co pod bukem košatým
Já víc chválím to, nač jsem
život bez bohatství je jak obraz smrti bez ceny.

Chudoba se bez pláče
proto se s ní Venuše
známý básní skladatel
chudoba nemá nic, čím láska se rozdmýchává.

U učených doktorů
nedbají, že po světě
Tak se věru splnilo,
mravům výtečným pýcha a nadutost nesmírně škodí.

182

Kdybys třeba Gigant byl
sluneční znal pohyby,
světem kdyby zněl jen zpěv
sláva je jako dým, když na ní měl bys můj dosti.

Posuš ty, jenž Sókratata
raději dbej o jídlo,
jestli nechceš zbohatnout,
kež mezi obojím se stále bezpečně točíš.

rodu vznečenosti,
Saturnu tajnosti,
o tvé velikosti,
znáš a o něm učíš,
raději dbej o číš,
či s tím máš-li potíž,

183